

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ МЕДІАТИЗАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У МЕДІАПРОСТОРІ

Юлія Іноземцева,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 061 Журналістика,

Тернопільський національний педагогічний
університету імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник –

заступник керівника Наукової академії україністики, зарубіжної
філології та соціальних комунікацій,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики

Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Оксана Кушнір

Станом на початок 2022 року, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України, у нашій державі проживали 40,9 млн осіб, з них 7,3 млн громадян – у віці до 17 років, що складало майже 18 % усієї вікової структури населення [6]. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення кількість дітей в Україні суттєво зменшилася. Також особливу увагу варто звернути на вплив війни на неповнолітніх, адже збройний конфлікт і спричинені ним наслідки мають вагомий вплив на їхнє життя, безпеку та благополуччя.

Діти є найбільш уразливою групою населення. Війна несе для них нові ризики та проблеми, серед яких: загибель і поранення різного ступеня складності; незаконне вивезення до РФ і тимчасово окупованих територій; фізична небезпека й евакуація дітей до безпечних місць; зміна місця проживання і звичних умов (що стосується як внутрішньо переміщених осіб, так і біженців за межі України); злочини проти статевої свободи й недоторканності; матеріальні труднощі; охорона дитинства як права кожної людини; психологічна стабільність, емоційні травми, відчуття втрати і відчуження, поведінкові розлади; зловживання алкоголем і наркотичними речовинами, антисоціальна поведінка; захист освіти; державне піклування над дітьми-сиротами і позбавленими бать-

ківського піклування, дітьми з інвалідністю тощо [5]. Вплив війни підвищує ризик розвитку у дітей тривалих форм фізичної, психологічної, а також соціальної дезадаптації.

Як і будь-який інший соціальний інститут, журналістика повинна захищати інтереси дітей. Медіа – це один із найбільш дієвих механізмів ефективного функціонування ідеї правосуб'єктності неповнолітніх [2, с. 28]. Юридично діти є самостійними суб'єктами законодавчого поля та повинні мати весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав. Зокрема, на: життя і розвиток, громадянство, батьківську турботу, захист у разі незаконного переміщення та повернення з-за кордону, вільне висловлення думок, свободу совісті і релігії, інформацію, яка сприяє добробуту дитини, користування послугами системи охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, відпочинок і розваги, захист від економічної експлуатації, захист від незаконного позбавлення волі тощо [1, с. 175].

Представники масмедіа повинні не тільки брати активну участь у процесі визнання неповнолітніх повноцінними суб'єктами суспільства, але і програмувати у свідомості аудиторії дитячу культуру, ширити ідеї «здорового» дітоцентризму, коли потреби дітей є найвищою цінністю й пріоритетом [2, с. 28]. Такі журналістські матеріали можна вважати важливим критерієм демократичних прагнень й моральності редакцій загалом. Але інколи медійники, висвітлюючи лейтмотиви дитинства, грубо порушують права неповнолітніх [3]. Причини цього найчастіше зумовлені необізнаністю журналістів із професійною мораллю, стандартами, психологією дітей і правовими доктринами медіатизації спеціалізованої проблематики. Відтак, медіапрацівники повинні продукувати матеріали з меседжем про права дітей на основі документів, які їх регламентують.

У спеціальному звіті «Діти в медіа: як висвітлювати й дотримуватися правил» від експертів ГО «Телекритика» систематизовано законодавство, якого повинні дотримуватися журналісти, залучаючи дітей у медіаматеріали [4, с. 35]. Серед українських правових норм це: Конституція України (Ст. 24, 51, 52, 92); Закон України «Про охорону дитинства» (Ст. 5, 9, 20); Закон «Про теле-

бачення і радіомовлення» (Ст. 6, 28, 62); Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (Ст. 3, 26); Закон «Про інформацію»; Закон «Про захист суспільної моралі» (Ст. 7); Закон «Про основи захисту бездомних осіб та безпритульних дітей»; Закон «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; Сімейний кодекс України (Глави 13, 14); Цивільний кодекс України (Ст. 30, 31, 32, 242); Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекс України (положення, що роз'яснюють процедури допиту неповнолітніх – Ст. 168, 307, 308 Кримінально-процесуального кодексу) тощо. Права дитини регулює також низка європейських нормативно-правових актів: Конвенція ООН про права дитини (Ст. 12, 13, 17, 39, 40); Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ст. 9, 35); Керівні принципи ООН із питань правосуддя у справах, пов'язаних із участю дітей-жертв та свідків злочинів; Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей; Директива «Телебачення без кордонів» (Ст. 22) та Директива про аудіовізуальні медіапослуги (Ст. 12, 27) ЄС; Європейська Конвенція про транскордонне телебачення» (Ст. 7).

Міжнародне й українське законодавство декларує особливе ставлення журналістів до дітей [7]. Зокрема, згідно зі статтею 242 Цивільного кодексу України, законними представниками неповнолітніх є батьки (або усиновлювачі), тоді як малолітніх та фізичних осіб, визнаних недієздатними, – опікуни. Тобто, перед підготовкою медіаматеріалу з метою подальшого його оприлюднення журналісти повинні отримати згоду від законних представників дитини. У деяких випадках згоду на розповсюдження інформації має надати орган опіки та піклування за місцем її проживання. Якщо дитина перебуває у навчальному закладі чи закладі охорони здоров'я або соціального захисту, згоду слід отримати від його керівника. Дозвіл не потрібен виключно у тому випадку, якщо дитина є публічною особою (наприклад, спортсменом чи артистом), а також якщо інформація стосується її публічної діяльності або є предметом значного суспільного інтересу. Однак іноді для підготовки матеріалів дитячої проблематики недостатньо отримання згоди.

Журналісти повинні зважати й на права неповнолітніх осіб на фізичне й ментальне здоров'я та гідність. Варто зіставляти суспільний інтерес і користь від поширення інформації зі шкодою, яка може бути завдана дитині. Це особливо стосується неповнолітніх, які перебувають у безпорадному стані, на лікуванні чи потерпіли від нещасного випадку. Коментарі дітей або їх законних представників медійники мають отримувати лише у відкритий, дозволений та прозорий спосіб, а будь-які здобуті дані перевіряти на точність та об'єктивність, відокремлювати факти від думок. В жодному разі не можна чинити тиск на дитину чи пропонувати їй винагороду задля користі для професійної діяльності.

Працівникам масмедіа треба враховувати й особливості поведінки дітей, які є учасниками кримінальних проваджень, стали жертвою чи свідком певного правопорушення, пережили негативні чи травмувальні ситуації, у тому числі через воєнні дії. Серед важливих положень, яких слід дотримуватися – конфіденційність неповнолітньої особи, забезпечення анонімності і нерозголошення персональних даних; повага до права неповнолітніх на приватність; матеріал не має наражати дитину на небезпеку або ж спричиняти упереджене ставлення до неї в її оточенні.

Використання образу дітей (зокрема, тих, які перебувають у складних життєвих обставинах), щоб посилити враження аудиторії, підвищити охоплення чи здобути рейтинги, призводить не до допомоги дітям у скруті, а до зловживань по відношенню до них, дискримінації з боку соціуму й однолітків, соціальної ізоляції. Також, готуючи медіапродукт дитячої проблематики, рекомендовано не тільки дотримуватись українського та європейського медійного законодавства щодо роботи журналістів з дітьми, але й консультуватися з різними експертами – юристами чи правозахисниками, до виходу матеріалу в ефір чи до опублікування.

Отже, при висвітленні проблем дітей журналісти зобов'язані керуватися законодавчо визначеними вимогами та правилами, які відрізняються залежно від правового статусу неповнолітньої особи. При створенні медіапродукту дитячої проблематики необхідно, аби медіа не лише показували реальність сфери охорони дитинства, але й враховували у своїй діяльності інтереси

маленьких громадян. Журналісти повинні мати обґрунтовані підстави для показу приватного життя неповнолітніх і брати до уваги, що згода батьків чи законних опікунів є обов'язковою, але недостатньою підставою для залучення дитини у медіапродукт.

При підготовці матеріалів такої проблематики слід уникати дискримінації і пам'ятати, що жодна професійна мета не може бути вищою за права дитини.

Список використаної літератури

1. Гамеляк О., Мединська О. Медіація прав дитини у соціальних ток-шоу «Стосується кожного» та «Один за всіх». *Студентський вісник*. 2020. №45. С. 175-177. URL: <http://surl.li/sistn> (дата звернення: 04.04.2024).
2. Дзьомба Н. Дитина як суб'єкт права: українська журналістика у формуванні правосвідомості суспільства щодо дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістські науки. 2020. Вип. 4. С. 27-34. URL: <http://surl.li/sisuz> (дата звернення: 04.04.2024).
3. Дзьомба Н. Проблеми журналістської моралі щодо прав дитини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістські науки. 2018. Вип. 896. URL: <http://surl.li/sitsh> (дата звернення: 04.04.2024).
4. Діти в медіа: як висвітлювати й дотримуватися правил : Спеціальний звіт / ГО «Телекритика»; за заг. ред. Н. Лигачової, Д. Дущик. К., 2016. 48 с. URL: <http://surl.li/sisrd> (дата звернення: 04.04.2024).
5. Проблеми українських дітей під час війни (27 січня – 1 лютого 2023). *Соціологічна група «Рейтинг» від 27.02.2023*. URL: <http://surl.li/newwa> (дата звернення: 04.04.2024).
6. Україні загрожує демографічна криза: як скорочується чисельність населення. *Аналітичний портал «Слово і Діло» від 31.12.2022*. URL: <http://surl.li/fewde> (дата звернення: 04.04.2024).
7. Чи правомірно брати коментар у дитини або що слід знати журналісту? *Центр демократії та верховенства права від 05.10.2020*. URL: <http://surl.li/siswo> (дата звернення: 04.04.2024).